

Toisen sosiaalipolitiikan mahdollisuudesta

Tuula Helne: *VTT, vastaava tutkija, Kela*
tuula.helne@kela.fi

Janus vol. 17 (3) 2009, 258–268

"Ihmiskunnan tulevaisuuden suurin vaara on kaupallisen hengen rajoittamaton vaikutus." (J. S. Mill 1836, suom. Saastamoinen 1998, 149.)

Kuusi vuotta sitten olin mukana kirjoittamassa Sosiaalinen politiikka -teosta, jossa peräsimme ekologiset kysymykset huomioon ottavaa sosiaalipolitiikkaa (Helne ym. 2003). Talvella 2009 Liisa Häikiö ja Paula Saikkonen pyysivät minulta puheenvuoroa siitä, miltä sosiaalipolitiikan kokonaisvaltaisuus näyttää nykyisin. Saisin käyttää noin 30 000 merkkiä. Ensi reaktioni oli tyytyä vähempään, tarkemmin sanottuna kahdeksaan merkkiin, ja vastata: huonolta.

Sitä olisi tullut lyhyt puheenvuoro.¹ Alla ovat reaktioni selitykset. Ne lähtevät niistä yhteiskunnallisista ehdoista, joiden (ahtaissa) rajoissa sosiaalipolitiikka toimii ja joiden logiikkaan se näyttää sitoutuneen. Nostan esiin vaurauden ja talouskasvun korostamisen ja tästä seuraavan hyvinvoinnin ymmärtämisen kapeasti taloudelliseksi kysymykseksi. Näihin ehtoihin sitoutunut sosiaalipolitiikka sivuuttaa ekologiset kysymykset. Niin kauan kuin emme tarkista ajatteluamme, emme voi kuvitella sosiaalipolitiikankaan muuttuvan.² Koska kuitenkin olen eräänlainen optimisti (vaikka maailmanloppu olisi tulossa, on istutettava omenapuu), siirryn reunaehtoja käsiteltyäni etsimään uudenlaisen ymmärryksen siemeniä.

Miksi tarvitsemme uudenlaista käsitystä sosiaalipolitiikasta? Viimeistään ilmastonmuutoksen myötä on käynyt selväksi, ettei sosiaalipolitiikka toimi tyhjiössä.³ Hyvinvointivaltion rakentaminen on edellyttänyt talouskasvua, ja yleensä ajatellaan, ettei hyvinvointivaltio ole tulevaisuudessakaan mahdollinen ilman sitä. Samainen kasvu vie planeettamme perikatoon. Ilman tämän kytköksen vakavaa pohtimista keskustelu sosiaaliturvasta on lähinnä näpertelyä.

Talouskasvun puolestapuhujat tapaavat vähätellä ekologisia ongelmia. Esimerkiksi Jaakko Klander (2009, 62) kirjoittaa, että vaikka tuotannon ja väestön kasvun rajat tulevat vastaan, "kaikki maailman ihmiset (nykyään noin 6,7 miljardia) mahtuvat vielä seisomaan Inarin järven jäälle". Ehkä, mutta emme me sinne kokoonnu, vaan elämme sijoillamme ruokaa, puhdasta vettä, asumuksia, energiaa ja tavaroita tarvitsemme ja kuluttaen. Emmekä vähän: ihmiskunnan ekologinen jalanjälki kasvoi maapallon luonnon uusiutumiskykyä suuremmaksi jo 1980-luvulla ja on nykyisin noin 30 prosenttia sitä suurempi (Living Planet Report 2008, 2). Vaikka aineellisesta kasvusta on seurannut monenlaista hyvää, sen seurauksia ovat myös ilmastonmuutos, eliölajien radikaali vähentyminen ja erilaajuiset alueelliset ympäristökatastrofit. Jos jatkamme nykyiseen tapaan, tarvitsisimme 2030-luvun alkuvuosiin mennessä kaksi maapalloa tuottamaan kysyntäämme vastaavan määrän raaka-aineita (mt, 3). Toista planeettaa ei ole saatavilla.

Vaurauden tavoittelu

"Vain takapajuisissa maissa tuotannon lisääminen on edelleen tärkeä päämäärä." (J. S. Mill 1848, suom. Saastamoinen 1998, 156–157.)

Pääministeri Matti Vanhasen vuoden 2007 lopussa esittämän uudenvuodentervehdyksen sisältö oli ekologinen. Hän käsitteli ilmastonmuutosta, luonnon kestävyttä ja Itämeren tilaa. Seuraavana vuonna tervehdyksen sävy oli toinen. Nyt käytiin "uuteen vuoteen tietämättä, miten maailman talous kehittyi", ilmastonmuutosta ja ympäristöä mainitsematta. Vaikka viimeaikainen tutkimustieto ilmastonmuutoksen etenemisestä on entistä huolestuttavampaa (esim. Taalas 2009), meitä ei kehoitettu ehkäisemään ilmastonmuutosta vaan puolustamaan kotimarkkinoiden kysyntää tekemällä järkeviä ja tarpeellisia hankintoja. Vanhasen totesi vetoamisen olevan pääministeriltä poikkeuksellinen. Sosiaalinen politiikka -teoksessa (2003, 450) lainasimme Valtiaat-sarjakuvaa, jossa pääministeri julistaa kansalle: "Talouskasvu on uhattuna kotitalouksien kulutuksen pienentyttyä. Pitäkää huoli siitä, että ostate jotain uutta ja tosi kallista". Myös pääministeri Tony Blair esitti 9/11-iskujen jälkeen, että paras tapa ylläpitää luottamusta talouteen olisi jatkaa ostoksilla käymistä.

Vuoden 2009 alussa – ennen tämänhetkistä taantumaa – Vanhasen esitti huolensa siitä, mihin ennustettu kasvu tulee riittämään. Kahden prosentin taso merkitsisi hänen mukaansa lähes taantumista tai ainakin hidasta hyttymistä ja olisi hiljainen näivettymisen tie. Tarvittaisiin siis suurempaa kasvua ja uutta Onko maallamme malttia vaurastua -ohjelmaa.

Vaurastua, kasvaa ja ostaa siis pitäisi – vai pitäisikö? Australialaisen taloustieteilijä Clive Hamiltonin (2004) kasvukriittisen näkemyksen lähtökohtana on se, että kehittyneimpien maiden hallitsevin piirre ei suinkaan ole puute

vaan runsaus. Nämä maat ovat äärettömän rikkaita. Niissä aineellinen elintaso on yli kymmenkertaisesti yhdessä vuosisadassa (Kiander 2009, 60). Suomessa BKT on henkeä kohden laskettuna kasvanut 43,1 prosenttia pelkästään vuosina 1990–2008 (Taimio 2009a, 8). Kultusyhteiskunta kypsyi jo 1980-luvulla "runsauden yhteiskunnaksi" (Heinonen 2000, 18). Silti rikkaita maita askarruttaa eniten se, miten ne voisivat vaurastua entisestään – ja huoli siitä, onko hyvinvointivaltion kehittämiseen varaa (esim. Taimio 2009a, 9). Niiden talouspolitiikka ja retoriikka ammentavat käyttövoimansa 1700- ja 1800-lukujen kurjuudessa, köyhyydessä ja hädässä kehitetyistä ajatusrakennelmista (Nars 2006, 252).

Hamilton kritisoi etenkin vasemmistoa sen takertumisesta kysymykseen, miten puute poistetaan. Tällainen deprivatiosta lähtevä näkökulma tai malli ohjaa kasvuhakuisuuteen ja estää kuluttajakapitalismin haastamisen ja vakavan suhtautumisen ympäristönsuojeluun. Sekä deprivatio- että kasvumallissa siis askarrellaan tuloihin liittyvien kysymysten parissa. (Hamilton 2004, xiv–xv, 233). Samoin toimitaan sosiaalipolitiikassa. Peter Townsandin (1979, 31) suhteellisen köyhyyttä määrittävän mukaan köyhyys on sitä, että ihmisillä ei ole riittäviä resursseja sellaiseen elämäntapaan, joka on *tavanomainen* tai *hyväksyty* tai johon ihmisiä *kannustetaan* siinä yhteiskunnassa, johon he kuuluvat. Onko "tavanomainen elämäntapamme" ekologisesta näkökulmasta sellainen, johon kannattaa kannustaa?

Materiaalista hyvinvointia

"En tiedä miksi tulisi onnitella ihmisiä, jotka jo ovat rikkaampia kuin kenenkään tarvitsee olla, siitä, että he ovat kaksinkertaistaneet kykynsä kuluttaa asioita, jotka eivät anna heille juuri muuta nautintoa kuin sen, että

ne ovat merkkejä varallisuudesta." (J. S. Mill 1848, suom. Saastamoinen 1998, 156.)

Länsimainen yhteiskunta rakentuu nähdäkseen oletuksen varaan, että onnellisuus löytyy ihmisen ulkopuolelta: maineesta, saavutuksista, työstä, aineellisesta hyvästä, parisuhteesta ja niin edelleen. Oletuksen mukaan rikastuminen lisää onnellisuutta, vaikka ihminen olisi entuudestaan vauras. Ihmisen luonne nähdään pitkälti uusklassisen taloustieteen luoman tarinan mukaisesti: ihminen on omaa etuaan tavoitteleva ja materialistinen olento (Hamilton 2004, 63). Koska ihminen on tällainen, hän voi jatkaa samaan malliin.

Taloukasvun kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että ihmiset pysyvät tyytymättöminä, toteaa Hamilton. Kulutuskapitalismin suurin uhka olisi, että he päättäisivät itsellään olevan jokseenkin kaikki tarvitsemansa. (Hamilton 2004, 80, 195.) "Hyvinvointivaltion" tai "-yhteiskunnan" kansalaiset eivät edes saa voida hyvin, sillä hyvinvointivaltion turvaamiseksi talouden on kasvettava, ja niinhän ei tapahdu, ellemmme ole tyytymättömiä. Pekka Kuusen (1961, 59) 60-luvun sosiaalipoliittikka -teoksessa esittämä toteamus "vähään tyytyvät maan hiljaiset eivät ole nyky-yhteiskunnassa enää kantakansalaisia" lienee tänä päivänä todempi kuin koskaan.

"Konsumeristinen oireyhtymä" tarkoittaa Zygmunt Baumanin (2004, 293) mukaan tarpeentyydytyksen lykkäämisen painokasta kieltämistä. Monien vaurauten tottuneiden tai sitä havittelevien ihmisten elämä perustuu pikemmin mielihyvään kuin todellisuuseriaatteeseen, jolloin he toimivat kuin lapset, mielihalujensa ohjaamana – tai heitteleinä.⁴ En olisi uskonut, että jonain päivänä siteeraan Richard Nixonia, mutta (jo) vuonna 1970 hän sanoi: "Never has a nation seemed to have more and enjoyed less".

Myös viime vuosina taloustieteessä suosituksi tullut onnellisuustutkimus kytkeytyy mielihyvääperiaatteeseen. Ilkka Niiniluoto (2008, 28)

toteaa, että onnellisuuden taloustiede olettaa oikeaksi psykologisen hedonismin periaatteen, jonka mukaan ihmisen toiminta perustuu subjektiiivisesti koetun hyvinvoinnin jatkuvaan maksimoimiseen. "Onnellisuutta" tavoitellessamme emme tule huomanneeksi ostamiseen ja luonnon tuhoutumisen läheistä suhdetta.

Materialistisesta hyvinvointikäsitteestä seuraa, että BKT:n kehitys on edelleen talous- ja yhteiskuntajärjestelmämme keskeinen ohjaussignaali. BKT näyttyy usein hyvinvoinnin mittarina, vaikka se kuvaa vain tuotettujen tavaroiden ja palveluiden arvoa. Se ei siis kuvaa edes ihmisen aineellista hyvinvointia. Jukka Hoffrénin (2008) kritiikin mukaan BKT kasvaa lyhyellä aikavälillä sitä nopeammin, mitä kestävämpää taloudellinen kehitys on. Tulkitsemme luonnonpääomien syömisen tuloksi, vaikka kyse on oman hyvinvointimme perustan kuluttamisesta (Hoffrén 2009, 45). Voidaan jopa väittää nykyisten ympäristöongelmien olevan liiallisen BKT-orientaation seurauksia (Hoffrén & Tulokas 2008, 353). BKT ei ota huomioon taloukasvun kestävyttä tai ympäristöhaittojen kustannuksia. Siten tuotannon kasvun kielteiset ulkoisvaikutukset eivät sisälly politiikan tavoite- ja seurantamittaristoon (ks. mt., 356). Taustalla lienee yksi uusklassisen taloustieteen ongelmista. Uusklassinen taloustiede pitää ympäristöä avoimena systeeminä, joka on sekä talouden tarvitsemien luonnonresurssien lähde että likakaivo, jonne talouden jätökset voidaan laskea (O'Brien & Penna 1998, 171). Ulos heittämisen kompastuskivi on, että todellisessa elämässä ei ole mitään ulkopuolta, vaan joudumme tavalla tai toisella selviytymään jätöstemme kanssa, olivatpa ne sitten kasvihuonekaasuja tai systeemin vaurioittamia ihmisiä (olivatpa he sitten "syrjäytyneitä" tai "osallisia").

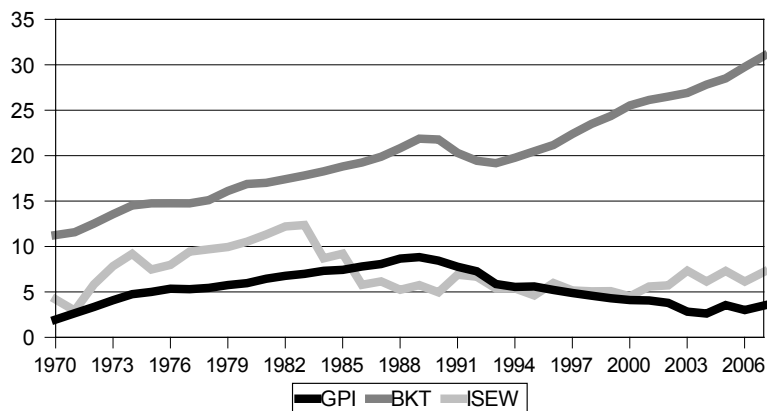
Näiden ongelmien vuoksi on kehitetty toisenlaisia mittareita, kuten ISEW eli kestävä taloudellisen hyvinvoinnin indeksi, GPI eli aidon kehityksen indikaattori sekä HPI eli happy planet

index⁵. Niiden tuloksia ei kuitenkaan juuri näy julkisuudessa eikä niillä ole virallisen tilaston asemaa. Esimerkiksi vain yhdessä Kurssin muutokset: Kestävään kasvuun ja hyvinvointiin -teoksen (Taimio 2009b) artikkeleista esitetään vaihtoehtoisiiin mittareihin perustuvia kuvia.⁶

BKT:n kehitys ja toisaalta GPI- ja ISEW- indikaattoreiden kehitys kertovat erilaista tarinaa suomalaisesta yhteiskunnasta (ks. kuvio 1). Vaikka BKT on kasvanut vuosi vuodelta, kahden muun mittarin mukaan hyvinvointimme on nyt huomionomalla tolalla kuin 25 vuotta sitten. Olisi korkea aika kääntää huomio näihin tuloksiin.

elättää suurempaa mutta ei onnellisempaa tai parempaa väestöä? ” (J. S. Mill 1848, suom. Saastamoinen 1998, 157–158.)

”Reaalisenä yhteiskunnallisena toimintana sosiaalipolitiikka on ensisijaisesti voimapolitiikka ja vasta toissijaisesti eettisesti perusteltua toimintaa”. Näin kirjoitti Kyösti Raunio (1990, 83) toistakymmentä vuotta sitten, ja virke lie-nee entistäkin osuvampi. Talousohjautuvassa yhteiskunnassamme sosiaalipolitiikasta ja hyvinvoinnista puhutaan lähinnä aineellisen tarpeentyydytyksen ja elintason kielellä – rahan kielellä (ks. myös Laatu 1993). Sosiaalipolitiikka katsoo kohdettaan ”kylmän kalan silmin”; kadoksissa

Lähteet: BKT: Tilastokeskus, Kansantalouden tilinpito, ISEW: Hoffrén (2001) ja GPI: Rättö (2009)

Kuvio 1. Suomen BKT-, ISEW- ja GPI -indikaattoreiden kehitys 1970–2007 (asukasta kohti vuoden 2000 hinnoin)

Sosiaalipolitiikka kasvun asialla – ei ihmisen

”Onko niin, että maan täytyy menettää suurin osa niistä asioista, jotka tekevät sen miellyttäväksi, tyydyttäväksi väestön ja vaurauden rajoittamatonta kasvua ja voidakseen

näyttävät olevan intohimot ja uudenlaisen yhteiskunnan pohtiminen (ks. Kainulainen 2008).

Sosiaalinen argumentaatio ei ole ollut viime vuosikymmeninä korkeassa kurssissa yhteiskunnassamme, ja välillä epäilen, esiintyykö sitä sosiaalipolitiikkojenkaan puheessa. Myös ympäristönäkökulma on jäänyt sivuun ja tarkastelukulma on ollut kansallinen.⁷ Keskustelua ympä-

ristökysymysten ja sosiaalipolitiikan yhteydestä on käyty tieteenalan sisällä jonkin verran (ks. Hirvilammi & Massa 2009, 102–107), mutta se ei juuri ole vaikuttanut valtavirtaan.

Näyttää siltä, että sosiaalipolitiikka ei ole onnistunut edes köyhyyden vähentämisessä. Hamiltonin mukaan deprivatioperustainen malli ei ole hyödyttänyt köyhiä. Useimmissa rikkaissa maissa keskimääräiset reaalitytulot ovat vähintään kaksinkertaistuneet viimeisen 30 vuoden aikana, mutta köyhyys on pysynyt. Koska suurin osa väestöstä kantaa huolta lähinnä oman tulotasonsa turvaamisesta, sosiaalista rakennetta ei uudisteta residuaalisen köyhyyden poistamisen edellyttämällä tavalla. (Hamilton 2004, 233–234.) Suomessa perusturvaetuksien taso on viimeisten 15 vuoden aikana laskenut 20–30 prosenttia suhteessa ansiotasoon. Heikoimmassa asemassa olevat eivät ole toipuneet edellisestäkään lamasta, ja nykytaantuman oloissa köyhyysongelma on vaarassa "räjähtää silmille" (Hiilamo & Mattila-Wiro 2009).

Sosiaalipolitiikan viime vuosien johtotähtiä ovat olleet aktivoiminen ja kannustaminen. Vaikka yhteys ei ehkä heti tunnu ilmeiseltä, aktivointi kytkeytyy ekologisesti kestävämmään kehitykseen: "Aktivoiva sosiaalipolitiikka kannustaa kansalaisia työllistymään ja sosiaalipolitiikan tehtävänä on myös kansantalouden kilpailukyvyistä huolehtiminen. Näin hyvinvointivaltion yhteys talouskasvuun on yhä vahva siitä huolimatta, että kasvu kuormittaa ympäristöä ja vähentää luonnon- ja energiavaroja". (Hirvilammi & Massa 2009, 118–119.) Tietoisuus ympäristöongelmista on aivan toisella tasolla kuin 60-luvun sosiaalipolitiikka -kirjan aikoihin. Tästä huolimatta vaikuttaa siltä, että politiikassa niellään vieläkin pureksimatta Kuusen (1961, 59) teesi, jonka mukaan taloudelliseen kasvuun sitoutuneella yhteiskunnalla ei ole varaa antaa tuotantoelämän ulkopuolella olevien tai siihen osallistuvien vähätuloisimpien jättäytyä omiin oloihinsa vailla pyrkimyksiä kohottaa kulutustasoaan.

Aktivoimisvimmaan liittyy puhe vastuusta. "Vastuunosoittamisen yhteiskunnassa" (Julkunen 2006) (ja sosiaalipolitiikassa) kannustetaan ja piiskataan ihmisiä täyttämään talouskasvun, tehokkuuden ja tuottavuuden vaatimukset. Tätä vähemmän tivataan yhteiskunnan vastuuta edistää ihmisten hyvinvointia. Kuten Raija Julkunen on kirjoittanut, Suomessa vallitsevan ajattelun mukaan tasa-arvon ja sosiaalisen näkökulman vuoro on sitten, kun painavat asiat, kuten yritysten kilpailukyky, ovat kunnossa. Ongelma on, että emme tiedä, tuleeko koskaan sellaista tyventä, jolloin yritysten kunto tyydyttäisi muutoshakuisia voimia ja jolloin tulisi sosiaalisen ajattelun ja huono-osaisten vuoro. (Julkunen 2008, 198.) Puhumattakaan siitä, että tulisi kehitysmaiden huono-osaisten vuoro, kuten tätä kirjoittaessani julkisuuteen tullut hallituksen suunnitelma kehitys yhteistyörahojen leikkaamisesta osoitti.

Kohti toista talous-, ympäristö- ja sosiaalipolitiikkaa

"En voi tuntea pääoman ja varallisuuden suhteen paikalleen pysähtynyttä tilannetta kohtaan sellaista vilpöntöä vastenmielisyyttä kuin vanhan koulun poliittisessa taloustieteessä yleisesti tunnettiin. Olen päinvastoin taipuvainen uskomaan, että kokonaisuudessaan se merkitsisi huomattavaa parannusta nykyiseen tilanteeseen verrattuna." (J. S. Mill 1848, suom. Saastamoinen 1998, 155–156.)

Talouskasvu ei kenties näyttäytyisi niin tärkeänä, ellei sitä samastettaisi hyvinvointiin. Siksi meidän on ensiarvoisen tärkeää poistaa yhtäläisyysmerkit näiden kahden asian väliltä ja kyseenalaistaa kummatkin muuttajat:

1) *Mitä hyvinvointi on?* Nykyisin hyvinvointi ymmärretään varsin kapeasti. Tähän mennessä olen kirjoittanut hyvinvointiajattelun talouspainotteisuudesta, mutta ongelma ei ole näin

yksiulotteinen. Hyvinvointi olisi ymmärrettävä yhtäältä nykyistä laajemmin, ekologisemmin, vähemmän ihmiskeskeisesti ja globaalimmin, ja toisaalta syvemmin, ei vain materiaalisena having-kysymyksenä, vaan myös being- ja loving-merkityksissään. Samaten henkinen elementti olisi syytä ottaa huomioon, vaikka se onkin karkotettu markkinasuhteiden maailmasta (ks. Hamilton 2004, 53). Selvää on, että ellei käsitys hyvinvoinnista muutu, sen arvioimistavat pysyvät nykyisen kaltaisina.

2) *Millaista kasvua tavoittelemme – jos ollenkaan?* Kuten Kianderkin (2009, 62) kirjoittaa, tuotannon kasvun ei tarvitse merkitä jatkuvaa materiaalsen tuotannon lisääntymistä. Siltä osin kuin aineellista kasvua on, meidän olisi pohdittava sen laatua: miten se vaikuttaa ilmastonmuutokseen, tuhoako se luonnonvaroja, rikastaako se entisestään rikkaita ja lisääkö se epäoikeudenmukaisuutta? Reija Lilja (2009, 102) huomauttaa, että talouskasvusta huolimatta tulojaon kehitys on lähtenyt Suomessa suuntaan, joka pienentää kasvun vaikutusta köyhyyden vähentymiseen. Tässä valossa talouskasvua ei voi puoltaa sosiaalisin argumentein. Suuri kysymys on, olisiko sosiaalisen ja ekologisen oikeudenmukaisuuden mahdollistava kasvu mahdollista.

Tällaiset pohdinnat eivät kuulu vallitsevan yhteiskuntapoliittisen ajattelun piiriin. Siinä esimerkiksi nykykriisiä pidetään vain suhdanneluontoisena kasvun hidastumisena, jonka jälkeen talous voi palata entisille urilleen. Ajatus siitä, että olemme todistamassa koko tähänastisen kasvumallin ajautumista kriisiin, ei tähän paradigmaan kuulu. (Ks. Kasvio 2009.) Paradigmaan ei kuulu myöskään ajatus "riskitaloudesta", jonka Ilmo Massa (1998, 284) on bekkiläisittäin määritellyt "taloudeksi, jonka lisääntyvät riskit näyttävät yhä enemmän karkaavan yhteiskunnan vanhentuneen ja ikään kuin väärin ohjelmoidun turva- ja hallintokoneiston ulkopuolelle".

Nykyisen markkinafundamentalismien aikana uusklassinen koulukunnan mallit ovat päässeet asemaan, jossa ideologia ohittaa tieteen (ks. Stiglitz 2002). Koska kasvun evankelistoina ovat olleet etenkin tuon koulukunnan taloustieteilijät, maailman muuttamiseksi meidän on joko saatava uusia saarnamiehiä tai sitten entisten on muututtava. Kenties ajatus ei ole täysin utopistinen, sillä taloustieteen historia sisältää muutakin, kuin vallitseva uusklassisen taloustieteen hegemonia antaisi olettaa: ympäristötaloustieteellä on pitkät juuret (ks. Massa 2008)⁸. Jo yksi ensimmäisistä sosiaaliliberalismien edustajista, John Stuart Mill (1806–1873), suhtautui kriittisesti teolliseen markkinayhteiskuntaan ja edusti näkemystä, jonka mukaan yhteiskunnan keskeinen päämäärä ei ole taloudellinen vaan eettinen. (Millistä ks. Saastamoinen 1998.)

Vallitsevaa talousajattelua onkin alettu arvostella useilla tahoilla: Ilmastonmuutoksen ja globalisoinnin tuomien (eriarvoistavien) tulojakovaikeutusten vauhdittama hyvinvointiekonomistien esittämä kritiikki vertautuu 1970-luvun ympäristötietoisuuden aikaiseen kritiikkiaaltoon (Hoffrén & Tulokas 2008, 354). Kriittisiä kannottoja esittävät E3- eli Economists for Equity and the Environment -verkosto, NEF eli New economics foundation, Degrowth economics -liike (ks. Latouche 2004) sekä PAE- eli post-autistisen taloustieteen liike (ks. myös Massa 2008, 166–170). Stephen A. Marglin (2008) arvostelee taloustieteen perustavia oletuksia ja markkinatalouden yhteisöjä rapauttavaa vaikutusta. Joseph Stiglitz (2009) on ottanut ham-paisiinsa käsityksemme edistyksestä ja tapamme mitata sitä. Hän johti myös Ranskan presidentin aloitteesta perustettua vaihtoehtoisia hyvinvointimittareja etsivää Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress -työryhmää, joka julkaisi raporttinsa tämän lehden mennessä painoon. Jeffrey Sachs koettaa edistää kestävästä kehityksestä muun muassa toimimalla The Earth Institutin johtajana. Nicholas Stern (2007) on ilmastonmuutok-

sen edessä havahtunut vallitsevan taloustieteen osittaiseen riittämättömyyteen. Iso-Britannian Sustainable Development Commission on julkaissut Prosperity without Growth -raportin (Jackson 2009). Viime aikoina on myös keskusteltu "Green New Dealin" tai "vihreän keynesiläisyyden" tarpeesta ja mahdollisuudesta.⁹

Summattakoon edellinen kritiikki näin: tarvitsemme kokonaisvaltaisempaa, tulevaisuuteen katsovaa taloustiedettä, "economics as if the long term mattered" (Lönnroth 2006, 226–227) tai, kuten NEF:in motto kuuluu: "economics as if people and the planet mattered". Tarkoitukseni ei siis ole kiistää taloustieteen merkitystä. Taloustiede voi päinvastoin olla yhteiskunnalle hyvinkin tarpeellista – eikä haitallista niin kuin se nykyisellään post-autistien kärjistyksen mukaan on (ks. Brief History). Voisivatko kaikki mainitsemani esimerkit olla *toisen taloustieteen* ituja?

Massa on kirjoittanut *toisesta ympäristötieteestä*. Sillä hän viittaa siihen, että ilman yhteiskuntatiedettä ympäristöajattelusta puuttuu kulttuurin muuttamisen näkökulma. Siinä missä ensimmäinen ympäristötiede oli luonnontieteellis-teknistä, toinen ympäristötiede on yhteiskuntatieteellis-humanistista. (Massa 1998, 7, 279–282.) Itse kuuluttaisin toisen talous- ja ympäristötieteen rinnalle **toista sosiaalipolitiikkaa**: sellaista, jossa myös ympäristöllä on sijansa. Tarvitsemme siis, kuten Tuuli Hirvilampi tässä lehdessä esittää, ympäristösosiaalipolitiikkaa. Niin kuin hän myös toteaa, sosiaalipolitiikka kehittyi vastatakseen teollistumisen ja kaupungistumisen aiheuttamiin sosiaalisiin ongelmiin, jotka olivat usein myös ympäristöön liittyviä. Nyt sen olisi vastattava etenkin ilmastonmuutoksen haasteeseen. Toivottavaa olisi tietenkin, että taloustieteilijät, muut yhteiskuntatieteilijät ja ympäristötieteilijät etsivät vastausta yhdessä. Nopeasti kasvanut tietoisuus ilmastonmuutoksesta antaa tässä suhteessa toivoa (ks. Massa 2008, 156).

Huolimatta moninaisista kytkennöistään ympäristö ja sosiaalipolitiikka asetetaan kuitenkin usein toistensa kilpailijoiksi. Emme ole edes niin pitkällä, että sosiaalinen ja taloudellinen eivät kilpailisi, vaikka ajatus näkyi jo Richard Titmussin kehittämässä sosiaalipolitiikan ideaalimalleissa. Hänen mukaansa universalistisessa mallissa raja taloudellisen ja sosiaalisen välillä hämärtyy. (Titmuss 1972/1987, 262–266.) Tästä tulisi siirtyä kohti vieläkin kattavampaa mallia, jossa myös raja sosiaalisen ja ekologisen väliltä katoaisi. Näin luontosuhteestamme tulisi relationaalinen. Myöntäisimme siis riippuvuutemme luonnosta ja sanoutuisimme irti sen nykyisestä loismaisesta hyväksikäytöstä sekä "röyhkeästä antroposentrismistä" (ks. Ehrenfeld 1978; vrt. Barry 2002, 29–31). Relationaalinen ajattelu tunnustaa, että sosiaalisilla päätöksillä on ekologisia seurauksia – ja ekologisilla päätöksillä sosiaalisia seurauksia. Ihmiskeskisyydestä luopuminen olisi kopernikaanisen vallankumouksen mittaluokkaa. Sitä odotellessamme monitieteinen tutkimusohjelma voisi selvittää kasvun, hyvinvoinnin, onnellisuuden, ympäristön, sosiaalipolitiikan ja ihmiskuvamme suhdetta.¹⁰

Mielen muutos?

"En ole ihastunut niiden ihmisten elämän-ideaaliin, joiden mielestä ihmislajin normaali tila on taistelua selviytymisestä; joiden mielestä yhteiskuntaelämän vallitseva muoto, siis toisten ihmisten polkeminen, murskaaminen, tuuppiminen ja astuminen toisten varpaille, olisi ihmislajin toivottavin kohtalo tai ainakin jotakin muuta kuin erään teollisen kehitysvaiheen epämiellyttävä seuraus." (J. S. Mill 1848, suom. Saastamoinen 1998, 156.)

Meidän olisi vaikea kuvitella elävämme ilman kasvun hedelmiä, arvelee Kiander. Hän uskoo myös, että tarve elintason kasvattamiseen tulee säilymään rikkaissakin maissa, sillä "koettu on-

nellisuus paranee yksilöiden suhteellisen aseman parantuessa. Jos suurin osa ihmisistä pyrkii parantamaan elintasoaan suhteessa muihin, elintaso nousee ja talouskasvu jatkuu." (Kiander 2009, 60–61.) Asetan toivoni jos-sanaan ja kysyn, voimmeko kuvitella toisenlaista mielenmaisemaa. Olisiko mahdollista kyseenalaistaa itsekkäät vertailu- ja kilpailumekanismit, joita yhteiskuntapolitiikkakin heijastelee? Onko ihmisen mielen muutos (*metanoia*) saavutettavissa (ks. myös Pursiainen 2008)? Voimmeko, raamatullista kieltä käyttäkseni, katua ja tehdä parannuksen?¹¹ Vai onko niin, ettei muutos sittenkään olisi käsittämättömän suuri? Eivätkö useimmat ihmiset ymmärrä, että meidät tyytyväisiksi tai onnellisiksi tekevät asiat ovat niin syvällä, että materiaaliset asiat eivät pinnallisuudessaan kykene vaikuttamaan niihin (Rescher 1980, 19)? Lainatakseni taas Yhdysvaltain presidenttiä, tällä kertaa Franklin D. Rooseveltiä (1934): "They (the overwhelming majority of our people) recognize that human welfare has not increased and does not increase through mere materialism and luxury, but that it does progress through integrity, unselfishness, responsibility and justice". Toivon hänen olleen oikeassa. Tähän viittäisi se, että EVA:n arvo- ja asennetutkimuksen mukaan yli kolme neljäsosaa suomalaisista yhtyy väitteeseen, jonka mukaan "pyrkimällä jatkuvaan taloudelliseen kasvuun ihminen tuhoaa vähitellen luonnon ja myös itsensä" (Haavisto ym. 2007, 113).

Toivoisin, että meille esitettäisiin toisenlaisia "poikkeuksellisia" vetoomuksia kuin ostoksille lähtemistä. Toivoisin, että meitä pyydetäisiin vähentämään eikä lisäämään (aineellista) kulutusta tai vähintään sitä, että meitä kehoitettaisiin miettimään hyvin tarkkaan kulutustapojamme ja niiden seurauksia. Toivoisin, että vastaisimme nykyisiin vetoomuksiin Valtiaat-sarjakuvan kansan suulla: "Me kun satumme asioimaan mieluummin kirpputoreilla". Vielä toivoisin, että eläisimme John Stuart Millin (1848, 496) kuvaamassa ihmiselle parhaassa tilassa, "jossa kukaan ei ole

köyhä eikä kukaan halua olla rikkaampi". Voimmeko oppia tyytymään?

Viitteet

¹ Kiitän Tuuli Hirvilammia, Liisa Häikiötä, Markku Laatua, Ilmo Massaa ja Paula Saikkosta kirjoitustani koskevista kommentteista.

² Sama pätee luonnon suojeluun: se ei vaadi vain sen muuttamista, miten käytämme luontoa vaan radikaalia itsemme muutosta (Hamilton 2004, 98).

³ Sosiaalipolitiikan kytkennöistä luonnonympäristöön ja sen asettamiin reunaehtoihin ks. Hirvilammilla tässä lehdessä.

⁴ Taivaalle kiitos Barack Obamasta, joka peräsi virkaanastujaispuheessaan aikuistumista.

⁵ ISEWin ja GPL:n komponenteista ks. Hoffrén 2008. HPI:stä ks. <http://www.happyplanetindex.org/>.

⁶ Olli Kangas tarkastelee eräitä OECD- maita niin BKT:n kuin eriarvoisuutta mittaavan Senin indeksin sekä YK:n HDI:n (Human Development Index) ja HPI2:n (Human Poverty Index) avulla.

⁷ Timo Voipion vuoden 2009 Sosiaali- ja terveysturvan päivillä esittämän väitteen mukaan globaali sosiaalipolitiikka ei kiinnosta suomalaisia sosiaalipoliitikkoja... (http://www.stkl.fi/sotu_2009/puheenvuorot_Voipio.php)

⁸ Tieteidenvälinen ympäristötaloustiede on silti esimerkki myöhästyneestä tieteenalasta (Massa 2008, 162).

⁹ Ks. Massan artikkelia tässä lehdessä.

¹⁰ Hyvänä merkinä pidän eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan THL:ltä tilaamaa toimeksiantoa, joka liittyy valiokunnan teemaan "Hyvinvointimallimme tabut ja mustat aukot". Toimeksiannon pääteemana ovat hyvinvoinnin ulottuvuudet ja niiden keskinäiset suhteet. Kysymyksiin kuuluvat hyvinvoinnin aineettomat ulottuvuudet ja ilmastonmuutoksen vaikutus hyvinvointikäsitteisiin.

¹¹ Vrt. keskustelu siitä, kuuluuko "ympäristötietoisuuteen" vain tietoa ja ymmärrystä vai myös toimintaa. (<http://blogs.helsinki.fi/ymparistokasvatus/keskeisia-kasitteita/ymparistotietoisuus/>)

Kirjallisuus

- Barry, John (2002) *The Ethical Foundations of a Sustainable Society*. Teoksessa Tony Fitzpatrick & Michael Cahill (toim.) *Environment and Welfare. Towards a Green Social Policy*. New York: Palgrave Macmillan Publishers, 21–42.
- Bauman, Zygmunt (2004) *The Consumerist Syndrome in Contemporary Society*. An interview with Zygmunt Bauman. Chris Rojek. *Journal of Consumer Culture* 4 (3), 291–312.
- Brief History of the Post-Autistic Economics Movement. <<http://www.paecon.net/HistoryPAE.htm>>. Luettu 23. 3. 2009.
- Britain needs you to shop, says Blair: <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/northamerica/usa/1357871/Britain-needs-you-to-shop-says-Blair.html>>. Luettu 24. 8. 2009.
- Economists for Equity and the Environment: E3 network. <<http://www.e3network.org/>>. Luettu 19.3.2009.
- Ehrenfeld, David (1978) *The Arrogance of Humankind*. Oxford: Oxford University Press.
- Haavisto, Ilkka & Kiljunen, Pentti & Nyberg, Martti (2007) *Satavuotias kuntotestissä. EVA:n kansallinen arvo- ja asennetutkimus*. Helsinki: EVA.
- Hamilton, Clive (2004) *Growth Fetish*. London & Sterling, Virginia: Pluto Press.
- Heinonen, Visa (2000) Näin alkoi "kulutusjuhla". Suomalaisen kulutusyhteiskunnan rakenteistuminen. Teoksessa Kaarina Hyvönen & Anneli Junnto & Pirjo Laaksonen & Päivi Timonen (toim.) *Hyvää elämää. 90 vuotta suomalaista kulutusjuhlaa*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus & Tilastokeskus, 8–22.
- Helne, Tuula & Julkunen, Raija & Kajanoja, Jouko & Laitinen-Kuikka, Sini & Silvasti, Tiina & Simpura, Jussi (2003) *Sosiaalinen politiikka*. Helsinki: WSOY.
- Hiilamo, Heikki & Mattila-Wiro, Päivi (2009) *Taanuma ajaa Titanicin tavoin köyhimmät syvyiksiin*. *Helsingin Sanomat* 14. 2. 2009, A2.
- Hirvilammi, Tuuli & Massa, Ilmo (2009) *Ympäristösosiaalipolitiikan lähtökohtia*. Teoksessa Ilmo Massa (toim.) *Vihreä teoria. Ympäristö yhteiskuntateorioissa*. Helsinki: Gaudeamus, 102–129.
- Hoffrén, Jukka (2001) *Measuring the eco-efficiency of welfare generation in a national economy. The case of Finland*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Hoffrén, Jukka (2008) *Hyvinvoinnin seuranta vaatii uusia mittareita*. *Tieto & Trendit* (2). <http://www.stat.fi/artikkelit/2008/art_2008-11-12_002.html>. Luettu 13. 3. 2009.
- Hoffrén, Jukka (2009) *Finanssikriisistä ekologiseen kriisiin*. *Tieto & trendit* (1), 44–45.
- Hoffrén, Jukka & Tulokas, Heikki (2008) *Taloustilastojen relevanssi ja luotettavuus herättävät keskustelua*. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 104 (3), 353–358.
- Jackson, Tim (2009) *Prosperity without growth? The transition to a sustainable economy*. <<http://www.sd-commission.org.uk/pages/redefining-prosperity.html>>. Luettu 2. 4. 2009.
- Julkunen, Raija (2006) *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Helsinki: Stakes.
- Julkunen, Raija (2008) *Onko pohjoismaisella mallilla tulevaisuutta? Teoksessa Suomen ja kansanvallan haasteet*. Julkaisija: Suomen eduskunta. Helsinki: Edita, 170–199.
- Kainulainen, Sakari (2008) *Sosiaalipolitiikka: romantiikkaa vai kylmiä kalan silmiä*. *Janus* 16 (4), 277–279.
- Kangas, Olli (2009) *Onko Suomi enää pohjoismainen hyvinvointivaltio? Teoksessa Heikki Taimio (toim.) Kurssin muutos: Kestävään kasvuun ja hyvinvointiin*. Helsinki: Työväen Sivistysliitto, 23–42.
- Kasvio, Antti (2009) *Taloukasvu rakennettava kestäväälle pohjalle*. *Helsingin Sanomat* 17. 2. 2009, C4.
- Kiander, Jaakko (2009) *Mitä taloudellinen kasvu on ja mihin sitä tarvitaan? Teoksessa Heikki Taimio (toim.) Kurssin muutos: Kestävään kasvuun ja hyvinvointiin*. Helsinki: Työväen Sivistysliitto, 57–71.
- Kuusi, Pekka (1961) *60-luvun sosiaalipolitiikka*. Porvoo & Helsinki: WSOY.

- Laatu, Markku (1993) Unohtuiko 'sosiaalinen' sosiaalipolitiikasta? Teoksessa Briitta Koskiahio & Jarmo Lehtinen & Heikki Lehtonen (toim.) Sosiaalipolitiikan oikeutus. Juhlakirja Armas Niemisen täyttäessä 80 vuotta. Tampereen yliopisto, 39–42.
- Latouche, Serge (2004) Degrowth economics. *Le Monde diplomatique*. <<http://mondediplo.com/2004/11/14latouche>>. Luettu 19. 3. 2009.
- Lilja, Reija (2009) Talouskasvu, kansalaisten hyvinvointi ja tasa-arvo. Teoksessa Heikki Taimio (toim.) Kurssin muutos: Kestävään kasvuun ja hyvinvointiin. Helsinki: Työväen Sivustysliitto, 96–115.
- Living Planet Report 2008. WWF, Global Footprint Network & Zoological Society of London. <http://www.panda.org/about_our_earth/all_publications/living_planet_report/lpr_2008/>. Luettu 19. 3. 2009.
- Lönnroth, Måns (2006) The Environment in the European Social Model. Teoksessa Anthony Giddens & Patrick Diamond & Roger Liddle (toim.) *Global Europe, Social Europe*. Cambridge: Polity Press, 215–228.
- Marglin, Stephen A. (2008) *The Dismal Science. How Thinking Like an Economist Undermines Community*. Harvard: Harvard University Press.
- Massa, Ilmo (1998) *Toinen ympäristötiede. Kirjoituksia yhteiskuntatieteellisestä ympäristötutkimuksesta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Massa, Ilmo (2008) Tieteiden välinen taloustutkimus luomapuilla. Teoksessa Timo P. Karjalainen & Pentti Luoma & Kalle Reinikainen (toim.) *Ympäristösosiologian virrat ja verkostot*. Thule Instituutti. Oulu: Oulun yliopisto, 155–172.
- Massa, Ilmo (2009) Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen paradigmat ja keskeisimmät suuntaukset. Teoksessa Ilmo Massa (toim.) *Vihreä teoria. Ympäristö yhteiskuntateorioissa*. Helsinki: Gaudeamus, 9–44.
- Mill, John Stuart (ei painovuotta, alkup. 1848) *On the Stationary State*. Teoksessa John Stuart Mill: *Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy*. London: George Routledge & Sons, 494–498.
- Nars, Kari (2006) *Raha ja onni*. Helsinki: Tammi.
- New economics foundation. <<http://www.neweconomics.org/gen/>>. Luettu 19.3.2009.
- Niiniluoto, Ilkka (2008) *Suomalaiset onnen portit*. Teoksessa Ilkka Niiniluoto & Juha Sihvola (toim.) *Kansakunnan henkinen tila*. Helsinki: Gaudeamus, 11–33.
- Nixon, Richard (1970) *State of the Union Address (January 22, 1970)*. <<http://www.infoplease.com/t/hist/state-of-the-union/183.html>>. Luettu 20. 3. 2009.
- Obama, Barack (2009) *Inaugural Address*. <<http://www.whitehouse.gov/blog/inaugural-address/>>. Luettu 20. 8. 2009.
- O'Brien, Martin & Penna, Sue (1998) *Theorising Welfare. Enlightenment and Modern Society*. London: Sage.
- Policy implications of Post-Autistic Economics. <<http://www.paecon.net/PolicyImplications.htm>>. Luettu 23. 3. 2009.
- Post-autistic economics network. <<http://www.paecon.net>>. Luettu 19.3.2009.
- Pursiainen, Terho (2008) *Ilmastonmuutoksen teologia: pieni apokalypsi*. Teoksessa Ilkka Niiniluoto & Juha Sihvola (toim.) *Kansakunnan henkinen tila*. Helsinki: Gaudeamus, 221–227.
- Raunio, Kyösti (1990) *Sosiaalipolitiikan lähtökohtia*. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Rescher, Nicholas (1980) *Unpopular Essays on Technological Progress*. University of Pittsburgh Press.
- Roosevelt, Franklin D. (1934) *State of the Union Address (January 3, 1934)* <<http://www.infoplease.com/t/hist/state-of-the-union/145.html>>. Luettu 23. 3. 2009.
- Rättö, Hanna-Kaisa (2009) *Hyvinvointi ja hyvinvoinnin mittaamisen kehittäminen. Tutkimuksia 250*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Saastamoinen, Kari (1998) *Eurooppalainen liberalismi. Etiikka, talous, politiikka*. Jyväskylä: Atena.
- Stern, Nicholas (2007) *The Economics of Climate Change. The Stern Review*. Cambridge: Cambridge

- ge University Press. (Myös: http://www.hm-treasury.gov.uk/stern_review_report.htm.)
- Stiglitz, Joseph (2002) There is no invisible hand. *The Guardian* 20 December 2002. <<http://www.guardian.co.uk/education/2002/dec/20/highereducation.uk1>>. Luettu 24. 3. 2009.
- Stiglitz, Joseph (2009) Progress what progress? *OECD Observer* No 272 March 2009. <<http://www.beyond-gdp.eu/>>. Luettu 23. 3. 2009.
- Taalas, Petteri (2009) Ilmaston lämpeneminen voi uhata ihmisen olemassaoloa. *Helsingin Sanomat* 26. 3. 2009, A2.
- Taimio, Heikki (2009a) Johdanto. Teoksessa Heikki Taimio (toim.) *Kurssin muutos: Kestävään kasvuun ja hyvinvointiin*. Helsinki: Työväen Sivistysliitto, 7–22.
- Taimio, Heikki (toim.) (2009b) *Kurssin muutos: Kestävään kasvuun ja hyvinvointiin*. Helsinki: Työväen Sivistysliitto.
- Titmuss, Richard M. (1987, alkup. 1972) *Developing Social Policy in Conditions of Rapid Change: the Role of Social Welfare*. Teoksessa Richard M. Titmuss: *The Philosophy of Welfare. Selected Writings of Richard M. Titmuss*. Edited by Brian Abel-Smith and Kay Titmuss. London & Sydney: Allen & Unwin, 254–268.
- Townsend, Peter (1979) *Poverty in the United Kingdom*. Middlesex: Penguin Books.
- Vanhanen, Matti (2007) Pääministeri Matti Vanhasen uudenvuodentervehdys STT:lle 28. 12. 2007. <<http://www.vnk.fi/ajankohtaista/puheet/puhe/fi.jsp?oid=217776>>. Luettu 12. 1. 2009.
- Vanhanen, Matti (2008) Pääministeri Matti Vanhasen uudenvuodentervehdys STT:lle 30. 12. 2008 <<http://www.valtioneuvosto.fi/ajankohtaista/puheet/puhe/fi.jsp?oid=249830>>. Luettu 12. 1. 2009.
- Vanhanen, Matti (2009) Matti Vanhasen puhe Keskustan puoluehallituksen kokouksessa Tampereella 14. 1. 2009. <http://www.keskusta.fi/Suomeksi/Keskusta_viestii/Keskusta_viestii_iw3?showmodal=149&newsID=d4a3ee0f-6b1c-4123-a183-cbbd6bd58375>. Luettu 12. 1. 2009.